

АНОТАЦІЯ

Струтинська М. Д. «Фразеологічна вербалізація ознак людини в німецькомовній картині світу». Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню фразеологічної картини світу як унікального семіотико-ментальний конструкту мовного віддзеркалення життя народу, етнічної самосвідомості, які представлені й акумульовані в семантиці фразем, паремій та інших стійких виразів.

Дослідження фразеологічної системи німецької мови є важливим, адже мова та її лексичний склад є чітким висвітленням характеру та світогляду народу. Вивчення німецької фразеології показує, що саме особистість є основним фрагментом як світу, так і мовної картини світу. Вона включає всі поняття, знання та моделі мислення, оцінки та переконання, якими характеризується конкретна нація. Відтак мовна картина світу значною мірою пов'язана з людиною, що зумовило у свою чергу як можливість, так і необхідність дослідження її одиниць з антропоцентричної точки зору.

Важливе місце у фразеосемантичному полі «Людина» займають фразеологічні номінації на позначення інтелекту, які мають яскравий емоційний відтінок, вказуючи як на високі показники інтелекту, так і на недостатність інтелектуальних здібностей. Робота пропонує глибше розуміння етнокультурної маркованості семантики фразеологізмів зі значенням «інтелекту» в сучасній німецькій мові та вказує на необхідність подальших досліджень щодо концептуалізації та порівняльного аналізу цього явища у контексті інших мовних традицій.

Ключові слова: фразеологія, німецька фразеологія, інтелект, мовна картина світу, фразеосемантичне поле «людина», антропоцентризм.

ZUSAMMENFASSUNG

Strutynska M. D. "Phraseologische Verbalisierung von menschlichen Eigenschaften im deutschsprachigen Weltbild". Diplomarbeit der zweiten (Master-)Stufe der Hochschulbildung. In Form eines Manuskripts. Fachrichtung 035 Philologie. Fachrichtung 035.043 Germanische Sprachen und Literaturen (einschließlich Übersetzung), erste Sprache - Deutsch. Vasyl Stefanyk Nationale Universität der Vorkarpaten. Iwano-Frankiwnsk, 2023.

Die Qualifikationsarbeit ist dem Studium des phraseologischen Weltbildes als einzigartiges semiotisches und mentales Konstrukt der sprachlichen Reflexion des Volkslebens, der ethnischen Identität gewidmet, die in der Semantik von Phrasen, Paraphrasen und anderen stabilen Ausdrücken dargestellt und akkumuliert werden.

Die Untersuchung des phraseologischen Systems der deutschen Sprache ist wichtig, weil die Sprache und ihre lexikalische Zusammensetzung den Charakter und die Weltanschauung des Volkes deutlich widerspiegeln. Das Studium der deutschen Phraseologie zeigt, dass die Persönlichkeit das wichtigste Fragment sowohl der Welt als auch des sprachlichen Bildes der Welt ist. Es umfasst alle Konzepte, Kenntnisse und Denkmodelle, Bewertungen und Überzeugungen, die ein bestimmtes Volk kennzeichnen. Daher ist das sprachliche Weltbild weitgehend mit dem Menschen verbunden, was wiederum dazu geführt hat, dass es möglich und notwendig ist, seine Einheiten von einem anthropozentrischen Standpunkt aus zu untersuchen.

Einen wichtigen Platz im phraseologischen und semantischen Feld von "Mensch" nehmen phraseologische Benennungen für Intelligenz ein, die eine starke emotionale Konnotation haben und sowohl auf ein hohes Maß an Intelligenz als auch auf einen Mangel an intellektuellen Fähigkeiten hinweisen. Der Beitrag bietet ein tieferes Verständnis der ethnokulturellen Markierung der Semantik von phraseologischen Einheiten mit der Bedeutung "Intelligenz" in der modernen deutschen Sprache und weist auf die Notwendigkeit weiterer Forschung zur Konzeptualisierung und vergleichenden Analyse dieses Phänomens im Kontext anderer sprachlicher Traditionen hin.

Schlüsselwörter: Phraseologie, deutsche Phraseologie, Intelligenz, sprachliches Weltbild, phraseologisches Semantikfeld "Mensch", Anthropozentrismus.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....
1.1. Антропоцентризм як провідна парадигма сучасних лінгвістичних досліджень.....	10
1.2. Фразеологізм як один із ефективних засобів вербалізації різних фрагментів мовної картини світу.....	18
1.3. Фразеологізм у системі мовних засобів вербалізації рис та ознак людини.....	24
1.4. Фразеологічні номінації на позначення інтелекту як важлива складова фразеосемантичного поля «людина»	28
Висновки до Розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ФРАЗЕОЛОГІЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ОЗНАК ЛЮДИНИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....
2.1. Структура поняття «інтелект людини».....	40
2.2. Фразеологізми на позначення інтелектуальних ознак як засоби оцінної характеристики людини.....	45
2.3. Фразеологізми німецької мови на позначення позитивних ознак «інтелекту».....	50
2.4. Фразеологізми німецької мови на позначення негативних ознак «інтелекту».....	54
2.5. Фразеологізми німецької мови на позначення нейтральних ознак «інтелекту».....	57
2.6. Етнокультурна маркованість семантики фразеологізмів зі значенням «інтелекту» в сучасній німецькій мові.....	60
Висновки до Розділу 2.	64
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	66
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТОК.....	78

ВСТУП

Фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у німецькомовній картині світу. Дослідження фразеологізмів у німецькій мові надає можливість простежити історію та багатий досвід Німеччини, частково ознайомитись з її звичаями та традиціями, культурою і побутом, а також дізнатися особливості менталітету осіб, котрі розмовляють цією мовою.

Фразеологізми досліджувалися у працях таких вчених, як Ю. Крочук, Г. Фінчук, О. Селіванова, Л. Комар, Т. Шандрук, У. Билиця, Ю. Шепель, Н. Павленко, І. Заваринська, А. Дюська, Р. Угринюк, О. Самсонова та багатьох інших.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями лінгвістики до вивчення фразеологізмів з позначенням інтелектуальних ознак людини, їхнього використання в німецькій мові. Актуальність даного дослідження полягає у необхідності дати цілісну інтерпретацію поняття фразеологізмів, виокремити основні їхні види та проаналізувати особливості фразеологічної вербалізації інтелектуальних ознак людини у німецькомовній картині світу.

Мета роботи – обґрунтувати основні ознаки фразеологізмів в мовній картині світу та з'ясувати особливості фразеологічної вербалізації інтелектуальних ознак людини в німецькомовній картині світу.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) розглянути антропоцентризм як провідну парадигму сучасних лінгвістичних досліджень;
- 2) вивчити особливості поняття фразеологізму як одного із ефективних засобів вербалізації різних фрагментів мовної картини світу;
- 3) простежити особливості фразеологізму у системі мовних засобів вербалізації рис та ознак людини;
- 4) дослідити фразеологічні номінації на позначення інтелекту як важлива складова фразеосемантичного поля «людина»;

- 5) розглянути структуру поняття «інтелект людини»;
- 6) проаналізувати особливості фразеологізмів на позначення інтелектуальних ознак як засоби оцінної характеристики людини;
- 7) дослідити фразеологізми німецької мови на позначення позитивних ознак «інтелекту»;
- 8) простежити особливості фразеологізмів німецької мови на позначення негативних ознак «інтелекту»;
- 9) здійснити аналіз фразеологізмів німецької мови на позначення нейтральних ознак «інтелекту»;
- 10) дослідити етнокультурну маркованість семантики фразеологізмів зі значенням «інтелекту» в сучасній німецькій мові.

Об'єктом дослідження є «Німецько-український фразеологічний словник» (В. Гаврись, О. Пророченко).

Предмет дослідження нашої роботи становлять особливості фразеологічної вербалізації інтелектуальних ознак людини і німецькомовній картині світу.

Методи дослідження. Для реалізації мети та поставлення основних наукових завдань виділимо такі методи дослідження:

- 1) описовий метод – для класифікації та інтерпретації структурних і функціональних властивостей фразеологізмів;
- 2) дедуктивно-індуктивний метод – для аналізу і синтезу наукових теорій і концепцій;
- 3) метод суцільної вибірки, за допомогою якого було зібрано фактичний матеріал дослідження;
- 4) аналізу словникових дефініцій – для виявлення оточення слів та їх визначень у словниках;
- 5) математичних підрахунків – для встановлення відсоткового співвідношення прикладів та визначення найбільш використовуваних фразеологізмів.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшому дослідженні фразеологізмів як складової частини фразеології та визначенні способів прояву національно-культурної специфіки через мову. Основні положення та висновки сприяють глибшому розумінню суті німецьких фразеологічних одиниць.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в подальшому дослідженні фразеологізмів в німецькій мові. Результати нашого дослідження можуть бути застосовані в написанні наукових робіт та послужити базисом для створення методичних посібників.

Мета та завдання дослідження зумовили **структуру** нашої роботи, що складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок, із них 66 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи було простежено, що особа є центром цілого світу, а таким чином все підпорядковано тільки їй, зокрема й мова. Таким чином, саме особистість стала основним фрагментом як світу, так і мовної картини світу. Відтак мовна картина світу значною мірою пов'язана з людиною, що зумовлює у свою чергу як можливість, так і необхідність дослідження її одиниць з антропоцентричної точки зору.

Поняття «мовна картина світу» та «фразеологічна картина світу» мають достатньо тісний зв'язок, оскільки фразеологічна картина світу є головним складником мовної картини світу. У мовній картині світу виражається те, як людина дивиться на світ, котрий оточує її, власну роль в ньому. У мовній картині світу знаходить власне відображення значна кількість історичних та соціальних умов існування людини як представника певної нації. Характеристиками мовної та фразеологічної картини світу є антропоцентризм, універсальність, історизм, ціннісний характер тощо. Головними характеристиками фразеологічної картини світу є експресивність, оскільки її мовні одиниці можуть призводити до певних емоцій і впливати на адресата, зокрема оцінювати те, що відбувається. Фразеологічну картину світу і її складники досліджують у межах лінгвокраїнознавчого, контрастивного, когнітивного та лінгвокультурологічного підходів.

Фразеологізми завжди направлені на суб'єкт, оскільки вони формуються не так для ілюстрування навколишнього світу, як для його тлумачення, оцінювання та вираження його суб'єктивного відношення. Фразеологічна основа мови є так званим дзеркалом, у якому лінгвокультурна спільнота висвітлює власну національну свідомість, у той же час виступаючи важливим фрагментом мовної картини світу.

Інтелект – відносно стійка структура розумових здібностей людини. Він включає в себе досвід, набуті знання і здатність швидко й доцільно використовувати їх у нових ситуаціях, які досі не зустрічалися, а також у

процесі розв'язання складних завдань. Інтелект може піддаватися тим чи іншим патологічним порушенням, як природженим, так і набутим. Процес інтелектуального розвитку людини безперервно пов'язаний з періодами розвитку її психіки впродовж усього життя. дослідження концептосфери інтелектуальної діяльності людини було б неповним без фразеологічного аналізу. Фразеологічна система німецької мови є важливим складовим елементом мовної картини світу, засобом її відтворенням і водночас відображенням духу народу, його ментальності, інтелектуальних здібностей.

У процесі роботи було виокремлено складові структури поняття «інтелект людини»: 1) здатність осмислено сприймати навколишній світ; 2) здатність до пізнання та сприймання; 3) інтелект як засіб вирішення різних завдань; 4) природні здібності та задатки людини; 5) здатність знаходити вихід з будь-якої ситуації; 6) здатність раціонально і логічно мислити; 7) здатність запам'ятовувати побачену або почуту інформацію. Було з'ясовано, що інтелект людини може бути центральним значенням багатьох фразеологізмів, оскільки це поняття відображає важливий аспект людської природи та здатності розуміти світ.

На основі структури поняття «інтелект людини» було виокремлено такі тематичні групи фразеологізмів на позначення інтелектуальних ознак людини: 1) «Здатність осмислено сприймати навколишній світ»; 2) «Здатність до пізнання та сприймання»; 3) «Інтелект як засіб вирішення різних завдань»; 4) «Природні здібності та задатки людини»; 5) «Здатність знаходити вихід з будь-якої ситуації»; 6) «Здатність раціонально і логічно мислити»; 7) «Здатність запам'ятовувати побачену або почуту інформацію». Відповідно до результатів кількісного аналізу було з'ясовано, що найбільша кількість фразеологізмів з нашої вибірки належать до тематичних груп «Здатність осмислено сприймати навколишній світ», «Здатність до пізнання та сприймання» та «Здатність раціонально і логічно мислити». Значно менша кількість фразеологізмів належить до тематичних груп «Інтелект як засіб вирішення різних завдань», «Природні здібності та задатки людини»,

«Здатність знаходити вихід з будь-якої ситуації», «Здатність запам'ятовувати побачену або почуту інформацію».

Із загальної кількості прикладів (178 фразеологічних одиниць, які позначають інтелектуальні ознаки людини), 46 фразеологізмів (26%) належать до тематичної групи «Здатність осмислено сприймати навколишній світ», 37 фразеологізмів (21%) – «Здатність до пізнання та сприймання», 22 фразеологізми (12%) – «Інтелект як засіб вирішення різних завдань», 15 фразеологізмів (8%) – «Природні здібності та задатки людини», 18 фразеологізмів (10%) – «Здатність знаходити вихід з будь-якої ситуації», 38 фразеологізмів (21%) – «Здатність раціонально і логічно мислити», 12 фразеологізмів (2%) – «Здатність запам'ятовувати побачену або почуту інформацію».

Було з'ясовано, що фразеологізми на позначення інтелектуальних ознак людини можуть виражати позитивні, негативні або нейтральні якості. Із загальної кількості прикладів (178 фразеологічних одиниць, які позначають інтелектуальні ознаки людини), 58 фразеологізмів (33%) мають позитивне значення, 95 фразеологізмів (53%) мають негативне значення, 25 фразеологізмів (14%) мають нейтральне значення.

Фразеологізми на позначення позитивних ознак було поділено на такі тематичні групи: 1) «Фразеологізми, які позначають розумові здібності»; 2) «Фразеологізми, які відображають інтелектуальні здібності, що дозволяють розуміти складні ідеї і концепції»; 3) «Фразеологізми, які позначають інтелектуальні досягнення»; 4) «Фразеологізми, які позначають здатність до аналізу і логічного мислення». Було виявлено, що найчастіше фразеологізми з позитивним значенням належать до тематичної групи «Фразеологізми, які позначають здатність до аналізу і логічного мислення».

Із загальної кількості фразеологізмів на позначення позитивних інтелектуальних ознак людини (58 одиниць), 15 фразеологізмів (31%) належать до тематичної групи «Фразеологізми, які позначають розумові здібності», 13 фразеологізми (24%) – «Фразеологізми, які відображають

інтелектуальні здібності, що дозволяють розуміти складні ідеї і концепції», 12 фразеологізмів (18%) – «Фразеологізми, які позначають інтелектуальні досягнення», 18 фразеологізмів (27%) – «Фразеологізми, які позначають здатність до аналізу і логічного мислення».

У процесі роботи було виокремлено три тематичні групи, які позначають негативні інтелектуальні якості людини: 1) «Відсутність або обмеженість інтелекту»; 2) «Недостатній розвиток інтелекту»; 3) «Недостатня інтелектуальну діяльність». Як продемонстрували результати кількісного аналізу, найбільша кількість фразеологізмів належить до тематичної групи «Відсутність або обмеженість інтелекту». Дещо менша кількість фразеологічних одиниць належить до тематичних груп «Недостатній розвиток інтелекту» та «Недостатня інтелектуальну діяльність».

Із загальної кількості фразеологізмів на позначення негативних інтелектуальних ознак людини (95 одиниць), 45 фразеологізмів (54%) належать до тематичної групи «Відсутність або обмеженість інтелекту», 30 фразеологізмів (31%) – «Недостатній розвиток інтелекту», 20 фразеологізмів (15%) – «Недостатня інтелектуальна діяльність».

Було виокремлено такі тематичні групи фразеологічних одиниць на позначення нейтральних інтелектуальних ознак людини: 1) фразеологізми, що позначають загальну розумову діяльність людини; 2) фразеологізми, що вказують на рівень інтелектуального розвитку; 3) фразеологізми, що описують інтелектуальні здібності та навички; 4) фразеологізми, що позначають специфічні напрямки розумової діяльності. Як продемонстрували результати кількісного аналізу, найчастіше досліджуваний тип фразеологізмів належить до тематичної групи «Фразеологізми, що позначають загальну розумову діяльність людини».

Із загальної кількості фразеологізмів на позначення нейтральних інтелектуальних ознак людини (25 одиниць), 11 фразеологізмів (44%) належать до тематичної групи «Фразеологізми, що позначають загальну розумову діяльність людини», 8 фразеологізми (32%) – «Фразеологізми, що

вказують на рівень інтелектуального розвитку», 3 фразеологізми (12%) – «Фразеологізми, що описують інтелектуальні здібності та навички», 3 фразеологізми (12%) – «Фразеологізми, що позначають специфічні напрямки розумової діяльності».

Було простежено так особливість, що кожна група фразеологізмів на позначення інтелектуальних ознак людини, має свої особливості щодо етнокультурної маркованості, що може впливати на їх вживання та сприйняття в різних контекстах. На основі особливостей етнокультурної маркованості фразеологізмів було виокремлено наступні тематичні групи: 1) «Фразеологізми, пов'язані з науково-технічними досягненнями інтелекту»; 2) «Фразеологізми, які мають відтінок соціальної маркованості»; 3) «Фразеологізми, пов'язані з національними особливостями та стереотипами»; 4) «Фразеологізми, пов'язані з художньою літературою та культурою»; 5) «Фразеологізми, які мають релігійне забарвлення». Як продемонстрували результати кількісного аналізу, більшість фразеологізмів з нашої вибірки належать до групи «Фразеологізми, які мають відтінок соціальної маркованості».

Із загальної кількості прикладів (178 фразеологічних одиниць, які позначають інтелектуальні ознаки людини), 115 фразеологізмів (64,5%) належать до групи «Фразеологізми, які мають відтінок соціальної маркованості», 56 фразеологізмів (31,5%) – «Фразеологізми, пов'язані з національними особливостями та стереотипами», 7 фразеологізми (4%) – «Фразеологізми, які мають релігійне забарвлення».

Завдяки виконанню роботи та вибору правильних методів дослідження усі завдання нашої роботи було виконано – було досягнуто мети та сформульовано ряд висновків.

Отже, ми розглянули антропоцентризм як провідну парадигму сучасних лінгвістичних досліджень; вивчили особливості поняття фразеологізму як одного із ефективних засобів вербалізації різних фрагментів мовної картини світу; простежили особливості

фразеологізму у системі мовних засобів вербалізації рис та ознак людини; дослідили фразеологічні номінації на позначення інтелекту як важлива складова фразеосемантичного поля «людина»; розглянули структуру поняття «інтелект людини»; проаналізували особливості фразеологізмів на позначення інтелектуальних ознак як засоби оцінної характеристики людини; дослідили фразеологізми німецької мови на позначення позитивних ознак «інтелекту»; простежили особливості фразеологізмів німецької мови на позначення негативних ознак «інтелекту»; здійснили аналіз фразеологізмів німецької мови на позначення нейтральних ознак «інтелекту»; дослідили етнокультурну маркованість семантики фразеологізмів зі значенням «інтелекту» в сучасній німецькій мові.